

Srečko Kosovel
ZBRANE PESMI

zbrala in uredila Neža Zajc

Soočenje s pesmimi Srečka Kosovela v rokopisu omogoča popolnejšo predstavo o pesnikovem geniju. Slednje bi morda lahko bilo lastno sleherni pesniški rokopisni zapuščini, pa vendar, Kosovelove pesmi v rokopisih ne ponujajo pričakovanega vpogleda v t. i. pesnikovo ustvarjalno delavnico, saj ne omogočajo vtisa o pesnikovem ustvarjalnem procesu.

Kompleksno in razdrobljeno gradivo je na videz precej heterogeno in fragmentarno ter vsaj na prvi pogled v fizičnem pomenu težko misljivo. Pesmi, zapisane na posameznih listkih, onemogočajo zajeti celoto, saj so med seboj nepovezane (tematskih sklopov, ki bi jih pesnik sam opredelil, ni – izjemoma v primeru redkih pesemskih ciklov oziroma pesnitev). Medtem ko so, opazovane na jezikovno-oblikovni ravni ter tudi po vsebinski osredotočenosti, nasprotno – kar se da enotne.

Naš zbir zbranih pesmi vključuje tudi nekatere neobjavljene pesmi Srečka Kosovela** ter manj znane pesmi, med katere štejemo tudi tiste, ki so bile objavljene zgolj v opombah k Zbranemu delu.*** Ponovno

---

* Zahvaljujem se mag. Marijanu Rupertu in vsem ostalim z rokopisnega oddelka Narodne univerzitetne knjižnice v Ljubljani, ki so mi prijazno omogočili delo z rokopisi Srečka Kosovela.

** Nekatere med njimi so bile objavljene zgolj v dveh publikacijah: Srečko Kosovel, *Ikarjev sen*, Ljubljana 2004: MK; Srečko Kosovel, *Iz zapuščine*, (ur. Marjan Dolgan), Ljubljana 2010: ZRC SAZU.

*** Srečko Kosovel, *Zbrano delo I.–III.*, (ur. A. Ocvirk), Ljubljana, DZS 1974–1977.

so objavljene tudi nekatere že izdane pesmi, vendar tokrat z drugačnim prebranjem posameznih verzov oziroma je novi prepis opremljen z natančnejšim naslovom, podnaslovom ali pripisom ob zaključku posamezne pesmi. Zbrane pesmi tokrat ne vključujejo pesmi v prozi, ker menimo, da za slednje ni dovolj gotovih določil, ki bi jih s trdnostjo ločila od proznih zapisov (črtic, predavanj, referatov itn.) Srečka Kosovela.

Tokratni prepis sledi rokopisnemu izvorniku Kosovelovih pesmi (mestoma so dopuščeni zgolj vstavki v obliki osnovnih ločil). Kakršne koli posodobitve ali prilagoditve (v pomoč bralcem?) pesnikove rokopisne pesmi v tej izdaji niso bile dopustne. Besede, ki so prebrane pogojno, so označene (*). V tem pogledu je pričujoča objava pesmi Srečka Kosovela najverodostojnejša doslej.* Kljub količini posameznih težko razberljivih besed še vedno ostaja zgolj občutenje dolga pesnikovemu geniju.

O pesmih Srečka Kosovela

Na oblikovni ravni so Kosovelove pesmi dveh vrst:

1. Tiste, ki ohranjajo sled tradicionalne pesemske (verzne, kitične, »sonetne«) oblike.

---

* Edina zahvala tu je namenjena Jasni Hrovat, ki je s potrpljenjem sledila nastajanju pričujočih prepisov in bedela nad novimi prebranjem Kosovelovih pesmi v rokopisu.

2. Tiste, ki se jih je dotaknil postopek formalne modernizacije pesemske oblike, oziroma so celo zaznamovane z nepesniškimi sredstvi rahljanja stalnih pesniških oblik, lastnih avantgardno-konstruktivističnim smerem evropske poezije na začetku 20. stoletja.

Na pomensko-vsebinsko-razpoloženski ravni («notranja oblika») so Kosovelove pesmi (podvrste zgoraj navedeni oblikovni ločnici):

1. osebnoizpovedne,
2. neosebne in
3. družbeno usmerjene.

Med slednjimi bi bilo mogoče motivno-tematsko opredeliti še nadaljnje podvrste:

1. Med osebnoizpovednimi: ljubezenske; domotožne; pesmi, izražajoče navezanost na domačo pokrajino (družino, kraj, dom).

2. Med neosebnimi: pesmi z ljudskimi (mitsko-folklornimi), živalskimi in prirodnimi motivi; pesmi o pesnikovem položaju (avtopoetske ali poetološke).

Vendar se med naštetimi podvrstami ločnice zadržujejo, zato so pogosto neosebne hkrati tudi osebnoizpovedne pesmi.

3. Med družbeno usmerjenimi so pesmi, ki neposredno izražajo poziv k družbeni dejavnosti, ter pesmi, v katerih je omenjeni poziv zakrit ali je v celoti podrejen pesemski sporočilnosti, ki presega družbeni pomen in se zaključuje v prvi vrsti v možnosti nudenja utehe – tako bralcu kot tudi samemu

pesniku; slednje so zato implicitno v bistvu avtopoetske (če so programske in zadevajo avtorjevo poetiko), ali pa celo poetološke (če odgovarjajo na vprašanje pesništva).

Posebno mesto zavzemajo pesmi, ki problematizirajo pesnikov poklic. Te so najpogosteje neosebne oziroma družbeno usmerjene, ob tem pa – kritično zaostrene (ironično, satirično, cinično) – prevzemajo vse oblikovne lastnosti klasičnih pesemskih oblik (od katerih ostajajo naslovi ali podnaslovi, na primer gazela, satira, sonet itn.), ki jih pesnik hvaležno izrablja z namenom dekonstrukcije: a ne oblike, temveč vsebine, ki opeva ali povzdiguje pesnikov položaj. Značilno se zdi, da je Srečko Kosovel – ki je svoj položaj slovenskega pesnika jemal skrajno resnobno – v pesmih, ki obravnavajo pesniško večščino, sebe kot pesnika v prvoosebni obliki izločil. Slednje kaže na Kosovelovo zavedanje odgovornosti sleherne zapisane besede in na dejstvo, da se je kot pesnik mogel oddaljiti od lastnega jaza ter tematizirati pesnikov položaj v brezčasnem pomenu. Tako je izrazil svoje zavestno odklanjanje urjenja zgolj oblikovnih lastnosti pesemskih prvin in obenem večjo naklonjenost do drobljenja oblikovne podobe pesmi, če je s tem omogočala preseči dotlej zamišljeno-in-doseženo raven pesnjenja.

Če kriterij oblikovne zaznamovanosti določa dva sklopa, je podobno moč opazovati na vsebinski ravni, kjer obstaja prepoznavna razlika med osebnimi ter družbeno usmerjenimi. Vendar pa se prav zaradi posebne osredotočenosti Srečka Kosovela na nujno problematizacijo pesnikovega položaja zdi

neizogibno samostojno opredeliti tudi pesmi s poetološko vsebino.

Pesmi Srečka Kosovela so zato v tem izboru razvrščene v tri sklope:

1. osebne,
2. poetološke in
3. družbenokonstruktivistične pesmi.

Poimenovanje treh pesemskih sklopov ni določeno z literarno-teoretskimi, temveč s kulturnozgodovinskimi oznakami, ki pravzaprav določajo tri sočasne pesnikove samorefleksije oziroma predstavljajo tri »obraz« (torej ne hierarhizirane ravni ali plasti, ampak zgolj tri interaktivne soodnosnosti) pesnikove osebnosti (duševnosti). Kajti treba je poudariti naslednje: pesmi z najpoznejšimi datumi ne pomenijo tudi pričakovanega odklona od tradicionalnih pesniških oblik; prav tako zgodnje pesmi niso zgolj osebnoizpovedne ali vsebinsko enostavnejše (z ljudsko-prirodnimi motivi), temveč je opisana razvrstitev prisotna v vseh letih Kosovelovega pesnjenja. V Dodatku so zbrane še pesmi, ki so bile doslej večinoma neenoznačno opredeljene kot otroške. Kosovelove pesmi predstavljajo predvsem jasno zaznavo o viru navdiha, za katerega se zdi, da je bil ne glede na spremenjenje oblikovnih zakonitosti (navidezno popuščanje forme, sproščanje vzpostavljenih pravil) nespremenljiv od začetka ustvarjanja.

Notranja usklajenost Kosovelovih pesmi je namreč stalna. Besede v pesmih s svojimi pomeni in

avtorskimi oblikami omogočijo prosojnost predstavljenega prostranstva pesnikove dovtetnosti. Njihovo osamosvojeno učinkovanje stori, da postane pesnikov genij nedotakljiv. Vsaka značilna besednozaznavna podoba je namreč strogo določena, zato pomenijo pesmi začrtanje meja pesnikovega notranjega sveta (sleherni odstopi od ustaljenih besed, s katerimi je Srečko Kosovel mislil in pesnil, bi pomenili kratenje pesnikovega pokoja). To je prav tista zaokroženost posamezne pesmi, ki daje bralcu občutek, da je pesem pustila v njem vtis kot celota ter prešla v možnost duševne tolažbe. Posebne besedne oblike, ki se jih je pesnik oklepal, pomenijo namreč ključ do prepoznanja dveh teženj, ki sta ga spremljali ob pisanju pesmi; prva je navezanost na avtohtone slovenske besede (najpogosteje iz goriško-primorske narečne skupine ter povezane s kraško pokrajino) in zgolj v tem okviru tudi ustvarjanje svojevrstnih neologizmov (na primer krajšave glagolskih oblik do stopnje krativca na zadnjem zlogu); druga je naklonjenost do zvočno plodnih novejših slovenskih besed, bodisi prevzetih bodisi tujk z dopolnilno vključitvijo tujih izrazov, ki pa so vse podrejene omenjenemu zvočnemu slikanju (od tod oznaka 3. sklopa »družbenokonstruktivistične pesmi«). Sledi razpoznavanje točno določenih besed, ki se jih je pesnik posluževal neprestano in ki so mu omogočale izraziti svetlobno-zvočno spreminjanje tako kraške prirode kot tudi lastnega občutja. Omenjeno vodi do doumetja nezamenljivosti besed Kosovelovih pesmi, ki je pogoj za globinsko razumevanje njegove poetike.

Dostopnost pesniškega sveta Srečka Kosovela tako ostaja upravičeno in z razlogom enako oddaljena, s tem pa raziskovanje in doumevanje Kosovelove rokopisne pesmi še zdaleč ni zaključeno. Nedokončanost pesnikovega duhovnega opusa se naposled prenaša na njegove raziskovalce. Rokopisna zapuščina Srečka Kosovela pa je tisto neizogibno preddverje, s katerim bi se moral soočiti sleherni premišljevalec o Kosovelovi poeziji, saj bi šele ta znala tudi izdati prepustnico za poglobljeni premislek o globoko osebni poetiki Srečka Kosovela.

Morda pričujoča izdaja omogoča vsaj trdnejšo misel o tem, koliko je pesem prežemala pesnikovo resničnost. Pesmi iz rokopisne zapuščine so namreč prav take, krhke in kompleksne, Srečku Kosovelu predstavljale edino duševno olajšanje.

Neža Zajc

V Ljubljani, januar 2013

Prepis že objavljenih pesmi se opira na naslednje izdaje: *Srečko Kosovel: Zbrano delo I.–III.* (Ljubljana 1974–1977, DZS, ur. Anton Ocvirk), *Srečko Kosovel: Iz zapuščine* (Ljubljana 2009, ZRC SAZU, ur. Marjan Dolgan) in *Srečko Kosovel: Ikarjev sen* (Ljubljana 2004, MK, ur. Aleš Berger in Ludwig Hartinger). Prepis še neobjavljenih pesmi – v tej knjigi, ki želi najširšemu krogu bralcev ponuditi celovit vpogled v pesniško zapuščino Srečka Kosovela, namerno ne posebej označenih – sledi rokopisni zapuščini. Prvič natisnjena besedila objavljamo v dobesednem prepisu, mestoma smo si dovolili zgolj vnos slovnično nujnih korektur, in sicer skoraj izključno na področju interpunkcije. Pri prepisu smo se držali naslednjih temeljnih načel:

- Kjer je v rokopisu na koncu pesmi sledil še dopis, ločen s črto, je ta označen s tremi zvezdicami (***) .
- Kjer je v rokopisu sledil dopis, ki ni bil z vidnim razlikovalnim znamenjem ločen od zgornje pesmi, je ta označen s »Pripis« .
- Kjer je dopis sledil na hrbtni strani rokopisnega lista, je to označeno z »Na hrbtni strani« .
- Če je bila beseda v rokopisu podčrtana, je označena s poševnim tiskom.
- Če je bila beseda dvakrat podčrtana, je označena s poševnim in podčrtanim tiskom.
- Pogojno prebrana beseda je označena z zvezdico (*).

I. Osebne pesmi

Brinjevka

Kadar na brinju
jagode zazorijo,
brinjevke
na Kras priletijo.

Naši pašniki
samotni, preprosti
so zadovoljni
s tihimi gosti –

Ali pod strelom
brinjevka pade,
ne bo letela
več čez polja, čez ograde.

Kras

Tihe so tihe zelene doline,
tišja drevesa še, nagnjena vanje,
kakor začarane v tvoj vrt tišine,
kakor zamišljena v velike sanje.

K meni se sklanja veseli obraz,
zlata laski se sipljejo nanj;
on se je sklonil, deklica, k tebi,
zaprl je oči, poljubil te nanj.

Balada

V jesenski tihi čas
prileti brinjevka
na Kras.

Na polju
že nikogar več ni,
le ona
preko gmajne
leti.
In samo lovec
ji sledi ...

Strel v tišino;
droben curek krvi;
brinjevka
obleži, obleži.

Jesen

Droben dež rosi,
bele so kraške poti,
sivo je zgodnje jutro.

Bor, bor ne šumi.
Kam ta pot hiti?
Sivo je zgodnje jutro.

Brinjevka se prebudi,
vztrepeta, vzleti.
Sivo je zgodnje jutro.

Pesem

Mnogo besed je, mnogo besed,
a sredi vseh je ena;
sredi sveta
tako sama kot ta
res ni nobena, nobena.

Kakor brinjevka na Kras
privrši v lahnem letu
v jesenski čas,
na gmajni, za bori
se privadi samotnemu svetu.

Lovski streli odmevajo v gmajni,
glej, zdaj jo ustrelijo.
Po kaj si prišla, misel, na Kras
v ta turobni jesenski čas?
Streli se v daljo gubijo ...

Preko barja

Preko barja, preko barja,
kadar solnce sije vanj,
to jesensko tiho solnce,
ta jesenski tihi dan,

drevje tiho pošumeva,
ko da onemoglo umira,
kot mrtvaški pajčolan
svojo senco razprostira.

Ni li to samó domneva,
da je žalostno drevo,
ker kot ti tako sameva?
Gleda tiho ga oko.

Ti nisi

Ti nisi, ki boš svet zavzel
in tiho utonil v eno s časom,
razpokan bodeš hrepenel,
razžgan, boleč, s hripavim glasom.

Kot Kras, ko veter še gorak
vžge te borove gozdove,
prežge temo – in tvoj korak
zaman gre mir iskat v mrakove.

Ti nisi, ki jo boš objel,
ko pala noč bo temna nanjo,
ti sanjal boš in hrepenel
in smrt ti uganila bo sanjo.